

La professió d'arqueòleg i l'activitat arqueològica des del punt de vista d'una empresa. Evolució i actualitat

The archaeological profession and its activities from a company's point of view. Evolution and current state

CRISTINA BENET ARQUÉ
ANTONIO RIGO JOVELLS

CODEX, Arqueologia i Patrimoni
Pl. Sant Fructuós, 1, E-43002 Tarragona
cbenet@codex.cat
codexbcn@codex.cat

Desiderio Vaquerizo en el seu article que titula «Arqueología para un futuro incierto... La profesión de arqueólogo tras la crisis devastadora del *pelotazo*» presenta d'entrada un panorama desolador amb el qual no podem estar d'acord, si més no pel que fa a algunes de les seves consideracions. Així, ni podem acceptar que «la crisis ha devuelto las cosas a su sitio», ni la qualificació dels arqueòlegs com a «comercials» en el cas d'aquells professionals que exerceixen fora de les institucions. No pensem que les coses hagin tornat al seu lloc, ja que el punt de partida no era bo de cap manera i això és el que sembla indicar aquesta afirmació; en tot cas podríem acceptar que han anat enrere, però el lloc on han arribat no és precisament «al seu lloc». Quant a l'adjectiu «comercials» per als arqueòlegs, s'intueix un cert to despectiu que tampoc no ens agrada. No obstant això, la lectura detallada del text fa que, després d'aquest inici tan contundent, veiem una anàlisi que compartim en molts punts, tot i que amb diverses discrepàncies o coses a considerar, suposem que principalment per la nostra visió des d'una empresa d'arqueologia i potser per treballar en una Administració (Catalunya) diferent de la seva (Andalusia). Per això plantejarem aquí una mica la nostra pròpia visió en la certesa que, discutint des de posicions diferents derivades d'activitats específiques, podem enriquir el debat i des de la certesa que el nostre interès pel patrimoni, per l'arqueologia i pels arqueòlegs fa que estem més a prop que no podria semblar.

No pretenem rebatre o comentar tot allò que Vaquerizo expressa, però sí exposar les nostres opinions a partir de les idees generals que planteja.¹

Hem d'estar necessàriament d'acord amb la descripció d'un procés que, arran del *boom* constructiu, va portar a un auge sense precedents de l'activitat arqueològica basada en allò que anomena arqueologia preventiva la legislació catalana, però que entra en el que es coneixia —i potser es coneix encara ara en altres indrets— com arqueologia d'urgència o arqueologia de salvament. I la manera com s'han dut a terme aquests treballs centra bona part de les crítiques que fa Desiderio Vaquerizo en el seu article, tant en allò que fa referència a la metodologia d'intervenció com en els resultats reflectits en les memòries, en la professionalitat dels arqueòlegs, els plantejaments per part de l'Administració o les motivacions econòmiques.

Hem de reconèixer, sense cap mena de dubte, que hi ha una sèrie de problemes que planteja l'arqueologia preventiva i que hem d'enfocar des d'un punt de vista d'arqueòlegs professionals, que no hem d'oblidar mai que som científics per sobre de tot. Pensem que són ben conegudes algunes de les crítiques més habituals que se li fan, entre les quals podríem esmentar:

- Es deu sovint a l'especulació immobiliària o se supedita al desenvolupament d'infraestructures.
- En conseqüència, pot legitimar la destrucció del patrimoni arqueològic, responent en realitat a interessos purament privats o, en el millor dels casos, justificant-ho per l'«interès comú» que moltes vegades té a poc a veure en l'interès comú respecte a l'arqueologia en particular o la cultura en general.
- Es prima la rapidesa en les intervencions arqueològiques per sobre de l'aplicació d'una metodologia correcta.
- Moltes intervencions tenen poc a veure amb la ciència arqueològica per la seva pròpia naturalesa.
- Importants jaciments es coneixen de manera parcial i incompleta.
- Hi ha deficiència en la investigació, per diversos motius, que poden anar des de la manca de preparació dels professionals fins a les motivacions econòmiques, passant per un control deficient de l'Administració, la manca de prou temps, etc.
- No se'n fa difusió científica ni social.
- Es malmeten jaciments, i se'n destrueixen, passant la valoració patrimonial a un segon terme.

Algunes d'aquestes consideracions, coincidents en bona part amb les de Desiderio Vaquerizo —o en la major part— poden ser vàlides, però probablement ho són només

1. Plantegem el nostre article de manera molt general i no entrarem en casos ni exemples concrets, com tampoc en diferents administracions o institucions com ara ajuntaments, universitats, centres de recerca... ja que això seria objecte d'un treball molt més complex.

parcialment i no en tots els casos; paga la pena d'entrar-hi una mica més a fons i no quedar-nos en els tòpics.

Com a primera consideració general, potser hauríem d'admetre tots plegats que aquest tipus d'arqueologia ens proporciona unes oportunitats d'investigar a vegades increïbles. Això sí, naturalment, cal actuar de determinada manera perquè la recerca sigui un fet. El primer que hem de tenir present, en qualsevol cas, és que l'arqueologia preventiva ha ofert durant anys moltes més possibilitats d'avançar en el coneixement històric que no ho ha fet l'arqueologia dins de marcs d'investigació pròpiament dits. Evidentment, això és així no perquè manquin les ganes ni les idees en els esmentats marcs d'investigació científica, sinó perquè malauradament els recursos que s'hi poden destinar són els que són i —reconeguem-ho— no són gaire alts, dit d'aquesta manera, per no fer servir una expressió més catastrofista.

Hauríem de reconèixer també que l'arqueologia preventiva és totalment necessària actualment i, per tant, la seva existència és positiva d'entrada. Ara bé, hi ha diversos tipus o categories d'intervencions dintre de l'arqueologia preventiva.

Pensem —encara que pugui sonar malament— que hem de ser conscients que no en tota intervenció arqueològica preventiva s'han de buscar resultats científics, cosa que no vol dir que no s'hagi de fer científicament. O potser seria més apropiat dir que no sempre s'han d'assolir necessàriament resultats científics d'interès.

En aquest sentit hi ha unes intervencions que són control d'obres i que, com tots sabem, consisteixen precisament i única en el control i supervisió de determinades obres, que han d'obtenir com a resultat la no-destrucció de patrimoni i la documentació de qualsevol dada d'interès. D'altra banda, segons el resultat que se n'obtingui, la intervenció canviaria automàticament de categoria. Així doncs, és evident que en la majoria de casos els resultats que se n'extrauran seran minsos, però això no vol dir gens que aquestes actuacions no s'hagin de fer, que siguin negatives o que ens haguem d'avergonyar de fer-les, com a professionals i científics. El problema, en tot cas, rau en com es plantegen i si totes les que es fan d'aquesta manera han d'estar efectivament en aquest grup. Permeteu-nos posar-ne alguns exemples. Una rasa per a canvi de serveis en un carrer que pot ser del centre històric d'una ciutat, sense dades de referència, difícilment es podrà tractar d'una altra manera; en canvi, s'hauria de veure bé quines altres opcions hi ha. Així, a vegades es fan obres d'urbanització que poden implicar instal·lació de serveis, enjardinament i altres. En aquests casos caldria plantejar-se si no és més útil un primer treball arqueològic de prospecció, abans de situar-hi aquests elements, per a no malmetre restes. És cert que això pot comportar que no s'excavin restes, però, si la motivació precisament no és la recerca, millor simplement no fer-hi cap afectació i, si de cas, documentar allò que hi pugui haver. Per tant, aquesta mena d'intervencions no generarà uns resultats científics, però no veiem quin problema ofereix i sí, en canvi, la seva necessitat. De totes formes, potser hauríem de dir que no generarà uns resultats científics a curt termini, perquè la correcta documentació de qualsevol resta que no podem interpretar, o fins i tot el registre d'uns resultats negatius, pot esdevenir sorprenentment útil per a la investigació, quan es facin altres tipus d'intervencions.

Hi ha, en canvi, una altra categoria d'intervencions preventives les quals ens ofereixen àmplies possibilitats en el camp de la recerca. En el cas que es conegui que pot ser així abans de l'inici, s'hauria de plantejar una forma d'actuació precisa i molt diferent de la tractada anteriorment, des del primer moment, i això és bàsic per a poder desenvolupar una arqueologia preventiva de qualitat. En aquests casos, doncs, no s'hauria de posar la recerca arqueològica per sota dels interessos de l'obra, ja sigui de caire privat o públic.

Molts dels problemes que hi ha en aquests casos són conseqüència de la problemàtica del finançament i de la manera com hi entren els arqueòlegs, i lògicament de la legislació aplicable, però aquest és un tema que tractarem més endavant.

El que cal tenir clar és que la metodologia arqueològica s'ha de dur a terme correctament en qualsevol cas. De totes maneres, la correcció no es redueix a allò que es considera sovint: s'utilitzen màquines i això vol dir que s'està excavant malament. Aquest és un tòpic que cal desmuntar, ja que no sempre la utilització de maquinària és negativa i no cal escandalitzar-se per reconèixer-ho, ni és aquest per desgràcia l'únic problema en la metodologia que s'utilitza. D'altra banda, l'afirmació que es fa a vegades dient que s'arrasen amb màquina nivells d'època contemporània o moderna en general no és certa, i aquí sí que es constaten clarament canvis des dels anys vuitanta i noranta fins ara, que les estratigrafies i restes contemporànies es tracten de manera molt diferent, amb consciència plena que no es pot perdre una informació que fins i tot potser no ens sembla rellevant, però que ho podrà ser més endavant.

A banda de les qüestions més bàsiques, com ara la preparació dels arqueòlegs, la bona metodologia o el registre de l'excavació, hi ha altres elements importants que no sempre s'assoleixen; la major part té solució o no, segons la intervenció. Ens referim, per exemple, al fet de poder excavar de manera extensiva i seguint els períodes —cosa que hauria de ser intrínseca a tota metodologia arqueològica—, al fet de poder excavar o no la totalitat del jaciment, al de disposar de prou temps, o al de poder comptar amb l'equip d'especialistes que calgui en cada ocasió. L'arqueòleg professional ha de poder proposar tots aquests aspectes, però en definitiva es compliran o no depenent dels tractes de l'Administració competent amb el promotor, a banda de la problemàtica intrínseca que l'arqueologia urbana pot comportar.

En definitiva, l'arqueologia preventiva és bàsicament una eina molt bona, si s'aplica adequadament per a fer recerca arqueològica. Però no es pot negar, tornant a un aspecte ja esmentat, que els motius de la realització d'una intervenció arqueològica preventiva no responen, d'entrada, a un projecte d'investigació ni s'adrecen a respondre una sèrie d'interrogants. Per tant, s'hauria d'articular algun o alguns sistemes que facilitessin el tractament de les dades dins d'un projecte més gran. És difícil realment dur-ho a la pràctica, en part, però no únicament, per la manca de finançament. En aquest sentit, sembla bàsic el paper a desenvolupar per l'Administració i les institucions científiques, entenent com a tals la mateixa administració que tutela les intervencions, els ajuntaments o d'altres, com ara museus —ja siguin de caire més general o més relacionats amb un territori concret— universitats o altres institucions. I en aquest sentit, hem de dir que no sembla

idònia la relació entre l'arqueologia preventiva, o els arqueòlegs professionals o empreses, i les universitats en concret, que porten massa sovint camins paral·lels que no s'arriben a creuar. I no sembla fora de lloc dir que, si el finançament d'estudis i projectes de recerca és tan deficitari, es podria aprofitar tot aquest potencial que s'ha produït i es produeix encara, malgrat tot, arran de l'arqueologia preventiva. Alguns casos en què sí es dona aquesta col·laboració podrien mostrar l'eficiència obtinguda.

Dins dels problemes que planteja aquesta arqueologia preventiva hi ha, doncs, diferents actors: Administració, promotors, professionals...

En el cas de Catalunya, la legislació actual no sembla adient a la problemàtica de l'arqueologia preventiva, probablement perquè no es va fer bé des d'un primer moment i, sobretot, per la incapacitat manifesta de corregir-la i adequar-la. Això ha estat reconegut gairebé per tothom i s'han fet diversos intents de canviar-ho, però no s'ha aconseguit. Paral·lelament, hi ha problemes en el funcionament, a vegades a causa de la mateixa legislació, a vegades per la dificultat de la seva aplicació o, fins i tot, per hàbits o formes d'actuació que s'han anat convertint en habituals, a còpia de repetir-les, o bé per no aconseguir aplicar allò que permet la llei; sovint és difícil separar unes coses o causes de les altres.

És impossible entrar aquí en detall en tota aquesta problemàtica; a més a més, tampoc no ens correspon; però sí que podem apuntar algunes qüestions.

Un primer problema ve del finançament, ja que la legislació actual obliga el promotor a pagar els treballs, amb una col·laboració completament indefinida per part de l'Administració i a vegades, en conseqüència, inexistent. Es tracta d'allò que Vaquerizo anomena el principi general de «quien destruye, paga» i aquí coincidim plenament amb la seva valoració negativa d'aquest principi. A banda dels problemes ètics que això pot representar —per exemple, és el mateix un petit propietari que fa un obra sense ànim de lucre que el promotor d'una gran obra amb especulació immobiliària, o el promotor d'una gran obra d'infraestructura?—, se'n plantegen claríssimament d'altres des del moment que el promotor, amb uns clars interessos personals, entra d'alguna manera en les decisions a prendre sobre el patrimoni. I com hi entra? Doncs, en primer lloc, pel mateix fet d'haver de pagar per força els treballs, habitualment sense tenir-hi interès, els resultat dels quals li poden comportar alhora problemes més importants. Per tant, se'ns manifesten aquells dubtes sobre els quals hem parlat tots tantes i tantes vegades: qui contracta?, amb quins preus?, quines consideracions hi té en compte?, quines pressions pot exercir sobre els arqueòlegs contractats i fins i tot sobre l'Administració?, com es farà càrrec dels treballs posteriors a la intervenció sobre el terreny, quan ja se li ha permès, de la manera que sigui, fer l'obra?

Hi ha, doncs, uns problemes derivats de la mateixa legislació; d'altres, de la seva aplicació, i d'altres de les maneres d'actuar.

El problema de la relació entre promotors i tècnics és bàsicament del primer tipus i de difícil solució. Algunes propostes que s'havien fet consistien en l'establiment d'uns impostos destinats a aquestes inversions i que fos després l'Administració qui els invertís; és difícil, però es podria estudiar.

En canvi, la legislació deixa molt clar que la intervenció arqueològica preventiva comprèn tots els treballs que es considerin necessaris: excavació, tractament de materials, estudi i memòria, estudis i anàlisis que es considerin adients, conservació i, per què no s'hi podria incloure la publicació i la difusió quan fos justificable? Ara bé, que la legislació ho deixi clar no vol dir que sempre es faci. I per què no es fa? En uns casos, perquè l'Administració no es veu facultada per a demanar segons què a segons qui, per motius que poden ser diversos. En altres, perquè la legislació, com hem comentat, especifica que la mateixa Administració hi ha de col·laborar i sovint no ho fa. En altres casos ho fa, però el promotor, un cop ha pogut continuar l'obra causant de la intervenció, se'n renta les mans, no compleix les seves obligacions i l'Administració o bé no l'hi exigeix o l'hi exigeix sense resultats i després no pren les mesures corresponents, no sabem si perquè no pot o no les vol prendre. És que, en realitat, la legislació no la faculta per a prendre-les? És que li resulta massa difícil? És que li fa «mandra»? Rep pressions per a no fer-ho? No ho sabem, però és clar que el problema és molt greu.

Una mica en el mateix sentit pot anar el tema de què es fa excavar i com en una arqueologia preventiva. Aquí creiem que hi ha més marge d'acció per a aconseguir allò que científicament i raonable sigui més adequat. Pel que fa al què, ens referim de manera pràctica a si es fa exhaurir el jaciment en extensió i en profunditat o bé es considera que n'hi ha prou amb allò que s'afecta de manera directa. El dilema bàsic seria: es pot considerar que es coneix i es documenta correctament allò que es destruirà, quan només s'actua justament a la part que és destruïda? És cert que, sobretot en arqueologia urbana, hi pot haver condicionaments que fan difícil o simplement impossible l'exhauriment del jaciment i que no tots els jaciments han de ser tractats necessàriament de la mateixa manera, però s'hauria d'anar sempre cap al màxim coneixement possible.

Més alt és el nivell de gravetat quan s'excaven només punts que han de ser afectats per l'obra i, depenent dels resultats, aquests punts poden variar de lloc. Això, que era relativament habitual fa anys, ho és cada cop menys, però encara es dona en alguns casos; i això és nefast per a la investigació del jaciment i també pot ser-ho per a la conservació de les restes.

Un dels problemes ve, però, de la dependència abans descrita dels tècnics respecte als promotors. La no-separació clara entre promotor i/o obra i arqueòlegs té moltes conseqüències negatives. I una n'és la forma d'actuació. Seria correcte fer la recerca arqueològica —per què no dir-ho directament així?— abans de l'inici de l'obra o fins i tot abans que s'acabi de tancar el projecte constructiu. Però això és difícil de fer quan s'estableix aquesta dependència i comporta clarament elements negatius com són presses; pressions; projectes no modificables, o que es diu que no són modificables; condicionaments posats per a una obra en curs de manera paral·lela; ritme de treball o de fases imposat per l'obra o pel projecte, etc.

Amb tot això cal fer un advertiment i és que a vegades es produeix darrerament la sensació que es baixa el nivell d'exigència envers els promotors, com a conseqüència de la crisi actual i amb consideracions del tipus que, ja que es fa una obra, sigui per l'esforç

d'un privat o pels diners que costa a un promotor públic en una època de pocs recursos i baixos pressupostos, no se la pot carregar amb segons quins costos afegits. En primer lloc caldria posar en dubte —si no negar directament— que aquests costos siguin afegits i no intrínsecs a la mateixa obra. I cal tenir molt present i ser-ne molt conscients que les conseqüències negatives d'aquestes actituds perjudiquen directament un patrimoni que és públic i de tota la societat, d'una banda, i el sector professional de l'arqueologia, d'una altra, que ha patit i està patint com qui més aquesta crisi sense que ningú —o almenys aquesta és la sensació que tenim— se n'hagi preocupat seriosament; qui es preocuparà d'una activitat tan poc productiva com és l'arqueologia i d'un sector econòmic i professional vist encara com estrany i cosa de quatre «malats de pedres»?

I aquí podem enllaçar amb el tema de la comunicació a la societat i del rendiment social del nostre treball, i coincidim bàsicament amb la visió que té al respecte Desiderio Vaquerizo. Els arqueòlegs no hem sabut explicar la nostra feina. I no ho hem sabut fer perquè no hem après encara a difondre-la a la societat i als ciutadans d'aquells nuclis urbans on tan sovint treballem. I no ho hem fet ni en la difusió posterior a les intervencions, explicant i rendibilitzant els resultats obtinguts de maneres diverses, ni ho hem sabut fer en el mateix moment en què s'estan duent a terme els treballs. Al contrari d'allò que en la nostra opinió seria desitjable, es tendeix a no fer públics els treballs que realitzem i sovint es tendeix a ocultar els treballs, perquè no hi hagi problemes. En general, a banda que considerem que els ciutadans tenen dret a conèixer què s'està fent amb el seu patrimoni independentment del que això pugui comportar, les conseqüències solen ser negatives en tots els sentits. Si els treballs es desenvolupen correctament, no s'ha de tenir cap mena de por que se sàpiga què s'està fent, i així és com es justifiquen uns treballs que, si no, sovint són vistos com una cosa que només fa que entorpir les obres o el desenvolupament de la ciutat actual.

I si això que hem comentat consisteix en la feina a fer de manera directa en relació amb els treballs que es puguin desenvolupar, coincidim plenament amb Vaquerizo quan parla de socialització del patrimoni com a mesura activa de conservació preventiva i de tots aquells mitjans que han de permetre aconseguir-ho.

Passant a un altre problema, en l'article de Vaquerizo sembla que va sobrevolant al llarg de bona part del text la idea de la poca preparació dels arqueòlegs, de la seva falta de rigor en el treball, de la poca professionalitat i del poc interès per la recerca i fins i tot per la protecció i conservació del patrimoni i el servilisme respecte a administracions i/o promotors. No ens agrada, com ja hem dit, el qualificatiu de «comercials» per a aquests arqueòlegs. Des de la nostra posició particular, no hi podem estar d'acord i ho hem de rebatre, tot i que sempre hi ha matisos entre el blanc i el negre i és evident que, en una situació que ha estat de gran activitat durant alguns anys, hi ha hagut de tot.

En aquest sentit, pensem que no és cert que els arqueòlegs que es dediquen bàsicament a l'arqueologia preventiva siguin arqueòlegs de segona fila. Almenys no ho és en la majoria de casos, perquè cal reconèixer que, com en totes les professions, n'hi haurà de millors i de pitjors professionals. El que sí que és cert, en canvi, és que els arqueòlegs amb

aquesta dedicació han de tenir unes característiques particulars a causa de les pressions a les quals —no cal negar-ho— a vegades es veuen sotmesos, per la diversitat de restes amb què es poden trobar, fins i tot sense saber amb què es trobaran quan comencen una intervenció, i per l'agilitat del treball i de la presa de decisions que han d'assolir. Són precisament aquestes darreres característiques les que fan que sovint hi hagi arqueòlegs extremament bons en metodologia i en registre i documentació arqueològiques. A això s'afegeix sovint una bona especialització, capacitat i experiència en recerca. Treballant dia a dia amb ells, sorprèn la ràpida visió que tenen alguns del jaciment que estan excavant i de com duen endavant els treballs de la millor manera i amb les millors garanties.

No cal tenir por, doncs, als qui eventualment han estat anomenats «arqueòlegs tot terreny». Al contrari, des de la nostra visió, si són bons en aquesta activitat, és un clar elogi de la seva professionalitat. Això no vol dir que pensem que tots els arqueòlegs són els ideals per a qualsevol tipus d'intervenció i per a qualsevol període. Però el que sí es constata és que un bon arqueòleg sap documentar sense perdre informació i que és el primer que detecta si necessita ajuda, perquè lògicament té mancances, i el qui la demana. I si aquest arqueòleg està integrat de efectivament en un grup divers, però cohesionat amb diferents especialistes, es pot donar solució a aquests problemes.

Quant a allò que es diu habitualment, que una gran activitat arqueològica desenvolupada durant anys ha produït bàsicament uns resultats que queden acumulats en prestatges de l'Administració i en magatzems dels museus —en el millor dels casos— sense que se n'hagi extret un rendiment científic real, són afirmacions que ens causen certa recança. D'una banda, i agafat de manera general, no hi podem estar en desacord; és cert que no hi ha una proporcionalitat mínimament acceptable entre el volum de feina duta a terme i els resultats científics obtinguts o, si més no, aquells que s'han fet públics i la seva inserció en projectes o línies d'investigació. Ara bé, per una altra banda, la responsabilitat no rau en la majoria dels casos en els professionals, els quals, si es donen les circumstàncies adequades —i fins i tot en molts casos sense que s'hi donin—, han obtingut i han difós aquests resultats científics. Per «circumstàncies adequades» entenem factors diversos, en què no entrarem amb detall, com poden ser temps de treball, finançament d'anàlisis i estudis específics, col·laboracions diverses o possibilitats reals de difusió final. Potser algun dia hauríem de comparar sense por com ha avançat el coneixement en el nostre àmbit en els darrers anys gràcies a projectes estrictament de recerca i gràcies a l'arqueologia preventiva; específicament, podríem veure què i com es publica en revistes, jornades i congressos especialitzats. Estem segurs que els resultats serien molt interessants i desmuntarien directament molts prejudicis.

Certament, el fet que aquests resultats es quedin adormits a les prestatgeries no ha de comportar que la informació es perdi. Si la intervenció s'ha dut a terme de manera adequada —cosa que suposem que fa la major part dels professionals—, aquests resultats estan a disposició de qualsevol que en vulgui treure un rendiment científic, i amb això volem dir que es podrien extreure projectes científics d'aquestes intervencions. Així s'ha fet ja des d'algunes institucions de caire científic amb intervencions realitzades per empreses

d'arqueologia amb la creació de la figura d'«investigador associat», que permet que un arqueòleg d'una empresa que hagi participat en una excavació pugui entrar a treballar de puntualment en un projecte relacionat amb aquesta intervenció. L'augment d'aquestes col·laboracions articulades d'una manera o una altra que també s'han dut a terme puntualment amb universitats, podria ser extremament positiu; especialment, l'articulació de grups de treball mixtos, entre personal d'aquests centres i arqueòlegs professionals, i la disponibilitat de laboratoris científics podrien ser una solució extremament positiva de cara a l'avenç de la recerca. Això comporta un aspecte que nosaltres volem defensar, que és el de la valorització del treball d'aquests arqueòlegs professionals, per acabar amb la idea que a vegades s'ha tingut tristament que només serveixen per al treball «brut» de camp i són uns altres els científics que han de fer la recerca real. La realitat demostra que hi ha professionals autònoms i dintre d'empreses totalment capacitats per a investigar.

Haurem de tractar també una mica, perquè ens correspon no deixar-ho de banda, la funció i la manera de treballar de les empreses d'arqueologia, com també la relació d'aquestes amb els arqueòlegs professionals, tot i que Vaquerizo les esmenta en diversos moments, per bé que de manera molt tangencial. Pensem que les empreses d'arqueologia han estat un element important en l'activitat arqueològica durant molts anys; almenys ho han estat a Catalunya, on per bé o per mal han acabat creant la xarxa bàsica de treball en què s'han recolzat promotors i administracions. Per tant, han de ser considerades responsables també, per la part que els toca, del bon o mal funcionament de l'arqueologia preventiva.

Hem d'insistir, com hem fet en moltes altres ocasions, en la particularitat de la immensa majoria d'empreses d'arqueologia: els empresaris són alhora arqueòlegs professionals, generalment abocats a crear i gestionar l'empresa no tant per desig personal, com per les circumstàncies i per l'ànim de cercar un millor marc de treball. En conseqüència, i amb el lògic interès del manteniment econòmic, haurien de prevaler aspectes com la recerca, la protecció del patrimoni arqueològic, el desenvolupament professional i l'estabilitat dels arqueòlegs, el manteniment de grups de treball o la difusió dels treballs. Tot i això, cal reconèixer que no sempre ha estat ni és així, bé perquè en moments de gran activitat tot s'ha desbordat, bé perquè no s'ha sabut o no s'ha volgut gestionar en aquest sentit.

Des del nostre punt de vista, l'empresa hauria de mantenir un grup coherent, sobretot pel que fa als tècnics, que permeti tenir una manera de treballar pròpia, especialistes en diversos períodes i especialitats, i la col·laboració entre ells. Això només es pot aconseguir, sempre segons el nostre parer, amb un equip més o menys gran de tècnics contractats fixos que assegurin aquesta continuïtat, cosa que revertirà no només en la millor manera de treballar d'aquests tècnics, sinó també en que aquest treball arqueològic sigui correcte, així com en la recerca corresponent.

En canvi, si l'empresa treballa bàsicament amb tècnics professionals lliures, a qui s'agafa segons les necessitats i de manera més o menys puntual i intermitent, es planteja una sèrie de problemes. D'una banda, la inestabilitat laboral dels professionals i, d'una altra, la poca implicació de l'arqueòleg en el conjunt de l'empresa; la no-continuïtat de possibles línies de treball i recerca; la poca dedicació a les memòries, quan aquestes són

pagades per l'empresa a un preu tancat i al marge del treball habitual i, fins i tot, i com a conseqüència en bona part d'això que hem exposat, el poc control per part de l'empresa de la qualitat dels treballs. Tot això sense considerar que no hi hagi d'haver professionals lliures ni que aquests no puguin col·laborar amb les empreses ocasionalment. A l'altre balanç, hi ha evidentment els beneficis per a l'empresa i els habituals perjudicis per als professionals, tot i que aparentment sembli que la seva remuneració sigui fins i tot més alta, un cop considerem els impostos, el règim de seguretat social, la formació en seguretat i salut, els terminis de pagament, la possibilitat d'anar a l'atur, la continuïtat del treball, etc.

La trista realitat és que en els moments d'auge de la construcció i, en conseqüència, de l'activitat arqueològica preventiva, a vegades s'ha anat a treure'n un rendiment econòmic ràpid, en lloc d'avançar en la qualitat del treball. I això s'ha evidenciat en el fet que, en aquests moments, algunes empreses que portaven anys de treball i d'implantació en el territori s'han vist sovint perjudicades per d'altres que han entrat en competència sense importar-los gaire ni la qualitat del treball ni la situació dels treballadors. Moltes d'aquestes empreses han desaparegut o es troben en una situació de difícil continuïtat, a conseqüència de la crisi, però el mal a la professió i al patrimoni ja ha estat fet, en molts casos sense possibilitat de solució.

Per la nostra part, sense voler donar lliçons ni defugir cap responsabilitat, cal reconèixer que durant el període d'auge de l'arqueologia preventiva no es van saber assentar les bases per a una millora qualitativa de l'arqueologia, la recerca i la protecció del patrimoni, que s'hauria pogut lligar a una millora en els camps professional i laboral. Aquí sí que pensem que, tot i que les intervencions arqueològiques es fessin sovint amb bona qualitat, es tractava sovint d'acabar-ne una per a encetar-ne una altra, sense mirar més enllà. I quan el nombre d'intervencions a fer s'ha reduït de manera dràstica, ens ha deixat el panorama que tenim actualment i que tots coneixem.

Per quin motiu, si suposadament hi havia un bon moment econòmic general i de la construcció en particular, no es va aprofitar? Per què no es va buscar finançament per tal que les intervencions comportessin realment recerca? Per què no es van valoritzar els treballs posteriors a l'excavació de camp ni es va fer entendre que això formava part dels costos d'excavació? Per què no es van potenciar els estudis especialitzats? Per què no es va insistir en la planificació i en la conservació? Segur que tots podem fer reflexions entorn a aquesta problemàtica, però és difícil arribar a conclusions. Seria important, malgrat tot, que tots plegats ho intentéssim algun dia, no per buscar culpables ni retreure'ns allò que vam fer malament, sinó per procurar que no torni a passar. En definitiva, tots en tenim responsabilitats en una o altra mesura. Voldríem, però, fer algunes reflexions.

Una afecta les mateixes empreses d'arqueologia, com hem comentat una mica abans: massa sovint es va anar a acumular feines a qualsevol preu, sense valorar gaire la qualitat dels treballs ni la situació real dels professionals. D'altra banda, no es pot obviar que comporta la dependència de les empreses del promotor de les obres i el que això significa a l'hora d'intentar aconseguir finançament.

Una altra aniria dirigida als mateixos professionals: a Catalunya es va donar una sèrie de reivindicacions laborals totalment legítimes que van portar finalment a la negociació i la signatura d'un conveni del sector l'any 2007, però hem de dir també que una part important dels arqueòlegs es va preocupar molt del tema «laboral» i poc del «professional». És a dir, es va preocupar de tenir bons sous —cosa totalment correcta i legítima— i poc o molt poc de la formació, del desenvolupament i de crear uns marcs adequats perquè l'arqueologia no fos només picar, destruir i passar a una altra obra, sinó que servís per a investigar i difondre. En diverses reunions, una part dels arqueòlegs va arribar a demanar que tothom que participés en una excavació arqueològica fos arqueòleg titulat, fins i tot el que portés carretons o fes tasques similars. De fet, aquesta és una problemàtica derivada del fet que, almenys a Catalunya, la major part dels treballadors contractats com a auxiliars són en realitat llicenciats o graduats en Arqueologia. Per tant, l'auge de l'activitat obria el camí que molts arqueòlegs trobessin un lloc de treball, encara que no fos realment d'arqueòleg tal com l'entendem nosaltres, i es garantien en aquests llocs de treball uns sous relativament alts, quan no es demanava una formació específica, i la possibilitat de mantenir-se en aquest àmbit sense necessitat de seguir una formació continuada i sense grans responsabilitats. És a dir, ens fa l'efecte que les ganes que tinguessin feina els arqueòlegs que anaven sortint de la universitat es van situar per sobre de la dignificació dels autèntics professionals.

Si, en lloc de fer aquestes demandes, s'hagués conjugat més l'interès laboral amb el professional, s'haurien pogut dirigir els esforços a exigir millors condicions de treball i d'estudi. Ens referim a demanar que hi hagués més tècnics a les excavacions, els especialistes necessaris (antropòlegs, arqueozòlegs, etc.), els treballs de consolidació i restauració, més temps per a les memòries, finançament especial per a certes intervencions, possibilitats de publicació, etc. Tot això hagués pogut crear un augment dels llocs de treball, per bé que no de llocs de treball qualificats. Evidentment, això hauria repercutit en la qualitat dels resultats, que al final és el que més ens hauria d'interessar. No volem dir que això tenia una solució fàcil ni que només els professionals siguin els culpables de no haver-ho fet, perquè tots en tenim la nostra part de culpa.

D'altra banda, i apartant-nos ja, almenys en part, de l'arqueologia de recerca, caldria plantejar la necessitat de la presència d'arqueòlegs en institucions de diversa mena, en equips d'obra i, fins i tot, en determinades empreses que no en tenen. Estem parlant d'ajuntaments, museus, enginyeries, constructores, equips de direcció d'obres, etc. Així es podrien planificar millor els treballs, controlar-ne l'adequació i la qualitat, i això acabaria revertint finalment en una millor recerca. I no menyspreem que es crearia també un bon nombre de llocs de treball que considerem absolutament necessaris i adequats a la nostra professió, no com els intents de donar feina inadequada als quals ens hem referit abans. Caldria preguntar-se: per què la legislació no s'ha adreçat a fer aquestes exigències, i s'ha permès un cert descontrol i, fins i tot, intrusisme professional?

Tothom en pateix actualment les conseqüències, ja que hem estat completament incapaços de posar les bases perquè l'arqueologia preventiva fos realment també arqueo-

logia de recerca en tots els sentits. I això hagués anat en benefici tant del patrimoni com de la professió en general. Cal recordar que el conveni que es va signar a Catalunya ja no és vigent actualment i això ha acabat amb moltes de les expectatives de condicions laborals decents, amb una competència cada cop més deslleial i el perjudici clar d'aquells que intenten, dins les seves possibilitats, mantenir l'esperit i la majoria de condicions que marcava aquell conveni. D'altra banda, des de l'Associació d'Arqueòlegs de Catalunya es va intentar la creació d'un col·legi professional que hagués actuat molt més en el sentit de la preocupació professional que abans esmentaven, però mai no s'ha arribat a tramitar i la realitat és que els col·legis en general actualment són més aviat mal vistos i tendeixen a perdre competències.

Una mica en el mateix sentit, la crisi que va fer disminuir de manera tan important el volum de treball de camp no s'ha aprofitat fins ara per a reflexionar i obrir nous camins. Com ja hem comentat, coincidim amb Vaquerizo que s'ha creat un gran volum de documentació que no ha generat ni de lluny tot allò que calia esperar en estudi i recerca arran del vertigen d'intervencions; diferim, però, en el fet que ell es manifesta pessimista respecte a la qualitat d'aquesta documentació i a les possibilitats de recerca que es poden obrir. Nosaltres, almenys des de la nostra pròpia experiència, som molt més optimistes en aquest sentit i podem garantir que s'han dut a terme treballs molt ben fets que podrien generar una autèntic avenç en la recerca; si no ha estat així, ha estat per manca de temps i de recursos. Per tant, el treball de camp, tan disminuït en volum, s'hauria hagut d'intentar reconvertir posant al dia els estudis i la recerca de tot allò que omple prestatges o ordinadors. Ara bé, entrem aquí en la contradicció que no es genera finançament privat i que l'Administració no ha sabut trobar-lo, si és que ho ha intentat en algun moment. Ens fa l'efecte que en altres sectors econòmics s'han fet intents de generar feina, però això no ha estat així amb l'arqueologia, que s'entén com una activitat dintre de la cultura, que és la que primer rep quan es produeixen retallades. I tampoc no s'ha estat conscient del desastre causat en l'ocupació d'aquest sector que havia esdevingut important quant a ocupació de personal en els «bons» moments. S'ha permès la desestructuració d'un sector que, poc o molt, havia iniciat aquest camí i que en qualsevol cas era la base de l'activitat arqueològica a Catalunya. Sincerament, creiem que és una vergonya que s'hagi permès perdre tota la infraestructura d'algunes empreses i els anys d'experiència i la formació adquirida per molts arqueòlegs de gran vàlua que han acabat abandonant el sector. El més greu és que aquest procés encara no es pot donar per acabat i que empreses i professionals encara en actiu es troben en el límit i es poden perdre també. Si algun dia es reactiva l'activitat arqueològica, segurament es trobaran a faltar aquests professionals i s'haurà de començar de nou ben bé des de baix.

Un aspecte que tracta Vaquerizo, amb molt més coneixement de causa que no nosaltres, és el de la formació dels arqueòlegs; ens sembla força encertada la seva visió, tot i que sempre hi ha diferències segons zones i activitats. Sembla evident que els nous graus, almenys els que nosaltres coneixem, donen una preparació molt més específica en arqueologia per tal de formar arqueòlegs que es puguin enfrontar, entre altres coses, a

l'arqueologia preventiva. En qualsevol cas, però, i sense que sigui una crítica negativa sobre allò que es fa realment, cal tenir sempre present que els arqueòlegs som historiadors i que no es pot caure en una formació metodològica i pràctica que relegui la recerca històrica. De totes formes, fa poc que han sortit de la universitat els primers titulats amb el grau d'Arqueologia i la situació laboral que patim fa que es trobin amb una mena de tap pels professionals experimentats que copen els pocs llocs de treball que es conserven. Realment serà una llàstima, si no se'ls hi donen possibilitats de sortida, quan nosaltres hem vist en alguns casos arqueòlegs amb força formació pràctica i amb moltes ganes i il·lusió per desenvolupar la professió, fins i tot diríem que amb uns aires nous que podrien renovar una situació enrareda per tota l'evolució de la professió en els darrers anys.

I si parlem d'universitats, hauríem d'entrar en un tema que es pot haver considerat tabú, però que caldria enfrontar també i és que algunes universitats —o alguns grups dintre d'algunes universitats— han aprofitat també els moments de gran auge de les intervencions arqueològiques preventives per tal de realitzar-les elles mateixes, en forma d'empresa o pseudoempresa. És a dir que, en aquests casos, quan els ha interessat, bé pel tema científic relacionat o simplement pels beneficis econòmics que en podien extreure, no han tingut manies a fer aquest tipus de treball, tot i que no es trobés tampoc dins d'un projecte de recerca. I això ha comportat habitualment la utilització de recursos públics per a fer una competència, que nosaltres considerem deslleial, a les empreses d'arqueologia, perjudicant en definitiva aquells professionals que han estat formats en aquestes mateixes universitats i que intenten, amb tot el dret, desenvolupar la seva professió fora d'aquestes institucions. En canvi, aquests esforços es podrien canalitzar en un sentit positiu i de reciprocitat, a través de col·laboracions no només en la recerca posterior (tema que ja hem tractat anteriorment), sinó en el mateix treball de camp, ja que pensem que estem d'acord que un resultat final de qualitat s'ha de planificar i executar amb aquesta finalitat des del primer moment dels treballs. Aquestes col·laboracions ja s'han donat i realment han estat positives, però malauradament ni són habituals ni hi ha uns canals per a fer-les, i creiem fermament que caldria potenciar-les.

Són col·laboracions que es poden donar en diferents camps. Actualment, almenys a Catalunya, s'estan produint col·laboracions entre universitats i empreses d'arqueologia en les assignatures pràctiques que imparteixen els graus, i l'experiència és totalment positiva des del nostre punt de vista, tant per als alumnes, com per a la universitat com a institució, com per a l'empresa. I s'hauria de plantejar fins i tot una col·laboració a altres nivells, ja que probablement unes pràctiques de l'alumnat dintre de l'empresa seria també un camí per explorar.

Fins aquí, hem intentat, doncs, fer una mica la nostra particular revisió de què ha passat els darrers anys i de la situació actual. Podríem dir que coincidim amb Vaquerizo en la mala situació actual, tot i que no totalment en l'anàlisi de què ha portat fins aquí. Però hem de dir que ens trobem amb un panorama de disminució brutal de feina, de desaparició d'empreses, d'empreses amb moltíssimes dificultats, de multitud d'arqueòlegs que han hagut d'abandonar la professió, de l'augment de la precarietat laboral, de la desaparició

del conveni a Catalunya, de no haver aconseguit crear un col·legi, de l'augment de professionals autònoms amb poc control de preus i de qualitat, de competència deslleial, de la incapacitat de modificar la legislació, de la incapacitat de cercar recursos, etc. No en tenim pas la solució, però el primer pas hauria de ser fer aquesta anàlisi, cosa que s'hauria de fer entre tots. En qualsevol cas, el que tenim clar és que només el fet de no separar la qualitat de la recerca arqueològica de la situació professional i laboral dels arqueòlegs pot ser un punt de partida vàlid per a trobar nous camins. I en això hi ha de participar absolutament tothom: arqueòlegs, empreses, administracions i universitats. Sabem, com ja hem dit, que no hem proposat solucions, però sí que esperem haver apuntat uns elements o uns camins en els quals caldria treballar.